

Çocuk İstismarı

Nüket ÖRNEK BÜKEN*

•Dr.AÜTF Deontoloji ve Tıp Tarihi ABD Doktora Öğrencisi, ANKARA

Bütün memeliler içinde en uzun bakım gerektiren yavru insan yavrusudur; kendi kendine yeter duruma gelebilmesi uzun yıllar bakılıp beslenmesi ve korunmasıyla gerçekleşir. Oysa pek çok hayvan yavrusu "doğumdan kısa bir süre sonra kendi türünün olgunluk düzeyine ulaşır, insan yavrusunun yapısının karmaşıklığı ve yeteneklerinin üstünlüğü ölçüsünde çabuk örselenebilir bir yapısı vardır. Ancak çabuk örselense de çocuk yaş ağaç gibidir, yeni durumlara uymakta ustalık gösterir. Bu nedenledir ki anne-babalarımız, eğitimcilerimiz çocuk eğitimi konusunda eski kuşaklardan devralınan alışılmalı yöntemlerin yerine, modern pedagojik ilkeleri öğrenmeye, uygulamaya isteklidirler; en azından bu konuda eskiden olduğundan daha duyarlıdır.

İnsanlık çocuğa verebileceği şeylerin en iyisini vermeye borçludur. Çünkü çocuklar toplumun geleceğidir. Ana ve babalar sevgilerini, ilgilerini sakınmasızca çocuklarına verir, en güzel gelecek düşlerini onlar için kurar ve onlar için yaşanası bir dünya dilerler.

Bütün bunlara karşın, günümüzde hiç küçümsenmeyecek ölçüde "çocuk istismarları" olmakta, bunun altında yatan nedenler araştırıldığında ise; kalıtsal ve bireysel olmaktan çok; psikopedagojik ve toplumsal kaynaklı olduğu görülmektedir.

Bu konunun zaman zaman dramatik olan boyutları nedeniyle, belki biraz da duygusal olabilecek yaklaşımın hoş görülmesi dileğiyle; konuyu kendi bakış açısıyla değerlendirmek ve nedenlerine inip, çözüm önerileri getirmek istiyorum.

Yaygın bir kanıya göre, çocukluk yılları kaygıdan uzak, mutlu yıllardır. Aslında gözlemler bu inanın gerçeği yansıtmadığını kanıtlar. Gerçekte çocukluk dönemi korkular, tedirginlikler, yoksunluklar ve bunalımlarla dolu olabilir. Çocukluğu "mutlu bir dönem"

olarak anımsamak, erişkinlerin o çağla ilgili bir çok acı yaşantıyı bilinç dışına atmalarından ileri gelir. Üstelik çocuk ihmal edilmiş, zarar görmüş ve bir şekilde ruhsal veya bedensel suistimale maruz kalmışsa çocukluğunu "mutlu bir dönem" olarak tanımlaması mümkün olabilir mi?

insan soyunun bu en sevilen varlığı nasıl olur da istismar edilir? Nasıl olur da körpe bedenler kötüye kullanılıp zarar görebilir? Ya da o tertemiz ruhlar, yaşam boyu unutulmayacak defektlerle sakat bırakılırlar?

"Çocuğun ihmal edilmesi"; ana-babanın, ellerinde gerekli olanakların bulunması veya bu olanakların kendilerine sağlanmakta olmasına rağmen, çocuğun beslenmeyle ilgili, fiziksel, duygusal ya da sağlıklı ilgili ihtiyaçlarını karşılayamaması halidir.

"Çocuk istismarı, çocuğa zarar verilmesi" ise şöyle tanımlanır; 16 yaşından küçük bir çocuğa ana-babasının veya çocuğa bakmakla yükümlü olan kimsenin gerekenleri yapmaması ya da kötü bir şekilde yerine getirmesi nedeniyle fiziksel, duygusal veya cinsel hasar meydana gelmesidir.

Gerek çocuğun ihmali ve gerekse zarar görmesinde, ana-babayla çocuk arasındaki karşılıklı ilişkilere ait karmaşık sorunlar vardır. Bu iki durum çoğu zaman birliktedir, birbirinden kolayca ayrıtı edilemeyebilir. Vakaların yaklaşık 1/4'i, 2 yaşından küçük çocuklardır. Bu tip olaylara maruz kalan çocukların sayısını belirleyebilmek, hele bizim gibi kapalı toplumlarda iyice zordur. A.B.D 'nde her yıl fiziksel zarar gören çocukların %20'sinde kalıcı sakatlıklar meydana gelmekte, 2 000 kadar çocuk da hayatını kaybetmektedir. Bizde bu konuda bilimsel bir istatistik çalışması var mıdır? Bilmiyorum. Ama varsa bile, bunların hiçbir zaman gerçeği yansıtmayacağından da oldukça eminim. Çünkü "kol kırılır yen içinde, baş kırılır fes içinde" kalır. Mevcut kanunlarımızda, veli veya vasinin mutlaka çocuğun menfaatini koruyacağı ve çocuğa zarar vermeyeceği inancıyla hazırlanmıştır.

Çocuğun aile üyeleriyle olan ilişkileri, diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama olan tutumlarının teme-

Geliş Tarihi: 21.3.1996

Yazışma Adresi: Nüket ÖRNEK BÜKEN
AÜTF Deontoloji ABD,
06100 Sıhhiye, ANKARA

lini oluşturur. Fakat insanın kendi ailesini seçme özgürlüğü yoktur, içinde büyüdüğü ailenin sosyal yapısı, kültürel ve ekonomik düzeyi çocuğun ruhsal ve toplumsal gelişimini etkiler. Ailenin çocuğa karşı istekli veya isteksiz oluşu; gerek ruhsal-kültürel gerekse toplumsal-ekonomik yönden ailenin bir çocuğa hazır olup olmaması; çocuktan beklentileri o çocuğun yaşantısını, ilk izlemini ve çevresiyle duygusal, sosyal iletişimini önemli ölçüde etkileyecektir.

Çocuğa zarar verilmesi genellikle, ana babanın veya çocuğun bakımıyla yükümlü olan kimsenin dürtü kontrolünde ortaya çıkan bozulma sonucudur. Burada katkısı olan 4 etken bilinmektedir;

1. Anne-babanın yetersiz olması

Ana babanın kendi çocukluk dönemlerinin sevgi ve sıcaklıktan yoksun geçirilmesi, hatta çocukken kendilerine de ebeveynleri tarafından zarar verilmiş olması; kendi kendilerine güven ve saygı duyacak şekilde yetiştirmelerini engeller ve şimdiki tutumlarının oluşumunda rol oynar. Çocukluk dönemlerinde sevgi dolu bir ortam bulamamış olan ana-baba, çocuklarına da sevgi veremezler. Üstlendikleri ebeveyn rolünden hoşnut olmayan, çocuklarını nasıl yetiştireceklerini bilemeyen, güvensiz, kendilerini yetersiz hisseden, bazı psikolojik defektleri bulunan ana babalar çocuklarına zarar verebilirler.

Yine aile içinde eşler arasındaki ilişki, çocuklara karşı takınılan tavrı etkileyen bir başka faktördür. Örneğin eşiyile anlaşamayan, mutsuz bir anne tüm sevgisini çocuğuna vererek onunla aşırı derecede bütünleşebileceği gibi, tam tersine saldırgan bir tutuma da bürünebilir.

Anne-baba çocuklarının sayı, cinsiyet ve kişilik özelliklerinden de memnun olmayarak, şiddete başvurabilirler.

Bazen tablo çok daha da ciddidir; ana veya baba ileri derecede psikotik, alkolik veya uyuşturucu madde bağımlısı olabilirler.

2. Farklı bir çocuğa sahip olmak

Anne babanın zihinlerinde "nasıl bir çocuk" istedikleri konusunda, daha doğumdan önce, "hayali bir çocuk" kavramı oluşur. Dünyaya gelen çocuk, anne ve babanın beklentilerine uygun olmadığı taktirde, oluşan kırgınlık sonucu anne ve babada reddetme tavrı gelişir. Huzursuz, durmaksızın birşeyler isteyen veya aşırı aktif çocuklar ana-babalarını, kendilerine karşı sert ve hırpalayıcı bir şekilde davranma yönünde teşvik edebilirler. Bu ortamdaki "istenmeyen çocuk" yardım duygusundan uzak, sınırlı, duygusal yönden defektli, özellikle kendinden daha küçük ve zayıf olanlara karşı düşmanca duygulara sahip bir birey olabilir.

3. Anne-babaya yetersiz destek

Anne-baba akrabalarından, komşularından, arkadaşlarından yani yakın çevresinden destek alamamak-

tadır. Stresli, zor durumlarında kendilerine destek olabileceklerden uzak bir hayat sürüyor olabilirler.

4. Beklenen kriz

Çeşitli durumlarla ilgili gerilimler, özellikle gerekli maddi ve manevi desteğin sağlanamadığı zamanlarda çocuğa zarar verilmesine zemin hazırlayabilmektedir. Bu zarar fiziksel, duygusal ve de cinsel olabilir.

istismara uğramış çocuklar hastanelere pek getirilmese de, eğer hastanelerin çocuk acil servislerine veya başka bir bölüme getirilmiş iseler; ilgili hekimin çocuğa ve ebeveynine yaklaşımı çok önemlidir. Öncelikle çocukta fiziksel belirtiler aranmalıdır. Bunlar; çeşitli gelişim dönemlerinde bulunan ekimoz, hematoma, yanık, sıyrık gibi deri lezyonlarıdır. Ağıza, göze, karın içi organlara ve merkezi sinir sistemine rastlayan ağır travmatik darbeler kalıcı hasarla sonuçlanabilir. Çocukta tek veya multiple kırıklar olabilir, iskeletle ilgili gerekli tetkiklerin yapılması çok zaman, çeşitli iyileşme dönemlerinde bulunan kemik yaralanmalarını ortaya çıkarabilir.

Duygusal belirtiler; daha az kesinlik taşırlar. Beklenmede beklenen gelişme ve büyümenin olmaması veya gecikmesi sık rastlanan erken belirtilerden biridir (sevgi noksanlığı sendromu). Küçük çocuklarda kimsese güvenmeyen bir tutum, kişisel ilişkilerde yüzeysel bir davranış, passivité, kendisine iyi davranan büyüklerle karşı aşırı bir yaklaşma görülebilir. Duygusal belirtiler genellikle, çocukluk çağında su yüzüne çıkar; bu durumda çocuk, akranlarıyla ve öğretmenleriyle gerekli ilişkileri kurmakta zorlanır. Duygusal etkiler çoğu kez çocuk bulunduğu ortamdan alınıp, güvenli ve huzurlu bir ortama bırakıldığında düzeldiği zaman belgelenebilir.

Küçük çocukların ana-babası ya da büyük kardeşleri tarafından cinsel saldırılara maruz kalması, sanıldığından çok daha sıktır. Böyle bir saldırıya ait fiziksel kanıtları bulmak çok zaman zordur. Babayla öz kızı arasındaki enest ilişkilerde bu tür istismarlar arasında daha sık ratlanmaktadır.

Çocuğun hastaneye yatırılarak tedavi edilmesi gerekebilir, bu her zaman şart olmamakla birlikte aileyle nasıl bir ilişki kurulabileceğine bağlıdır. Bu vakalar karşısında neler yapılması gerektiği, çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanları, psikiyatristler, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve gerekli diğer uzmanlardan kurulu ekipler tarafından değerlendirilmelidir. Ekipte psikologların ve sosyal hizmet uzmanının varlığı çocuğa sağlanacak yararı maksimuma çıkaracaktır. Çünkü böylece sosyal anamnez alınacak; çocuk ve aile gözlemlenerek duygusal etkileşimler belirlenecek; aile görüşmeleri ile aile yapısı tanınacak; ailelerle grup çalışmaları yapılacaktır: yine çocukla oyun, resim, vs. uğraş tedavileri düzenlenerek büyük oranda katkı sağlanacaktır.

istismara uğramış çocukta hastaneye yatma işlemleri, çocukta zaten var olan korku, kaygı ve kuşku arttırabilir, içe kapanma, çevre ile ilişkiyi kesme, gıda reddi, uyku bozuklukları olabileceği gibi:

saldırıcılık, öfke nöbetleri vs. de gelişebilir. Bu çocuklara acı veren tıbbi girişimler (kan alma, genital muayene yapma) yapılırken önce çocuk bilgilendirilmeli, kullanılacak aletleri tanınmasına ve soru sorulmasına olanak sağlanmalı, çocuğun katılımı sağlanarak, süreç kolaylaştırılmalıdır.

Çocuk servisinde iken, hekim ve tedavi ekibinin çocuğun muayenesi, rutin işlemleri ve günlük ziyaret sırasında özenle üstünde durulması gereken bir konu da; çocuğun yanında onun hastalığı, mevcut tanı, prognoz ve tedavi gidişinin tartışılmasında "çocuk anlamaz" düşüncesi ile yoğun teknik terimler kullanarak onun korku ve kaygılarını beslememektir.

Çocuk istismarı durumunda aileye cezalandırıcı değil de, yardım edici bir yaklaşım uygulanmalıdır. Burada da psikolog ve sosyal hizmet uzmanı devreye girer. Ailenin durumu, anne babanın noksanlıkları, ihtiyaçları gözden geçirilmelidir. Hastaneye yatma durumunda anne babaya, bunun teşhis için şart olduğu anlatılıp, kendileriyle de bazı konularda görüşmeler yapılması gereği belirtilir.

Uygun aile ortamının olmadığı, sağlanamadığı durumlarda; çocuğu aynı sosyal ortama göndermenin onun ölüm fermanını imzalamaktan farkı yoktur bence!... Burada koruyucu aile devreye sokulmalı ve çocuk izlenmelidir.

Çocuğun her türlü hakkını korumak sosyal devletin görevidir. "Çocuk Hakları Bildirisi Madde II" şöyle der: Çocuk özel korunmaya alınmalıdır. Ona yasal ve diğer yollarla fiziksel, mental, ahlaksal, ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı ve normal bir biçimde ve serbestlik ve güvencili ortamında gelişebilmesi için fırsat ve hizmet verilmelidir.

Yine Madde IX : "Çocuk ihmal, zulüm ve kullanılmamanın her çeşidine karşı korunmalıdır" der.

Çocuk hakları bildirisi, getirdiği haklardan çocukların çoğunluğu henüz yararlanmasa bile, yalnızca bir kağıt parçası değildir. Tüm çocuklar, ayırım yapılmaksızın mutlu bir çocukluk geçirmek için kendilerine tanınan haklardan yararlanmalıdırlar.

"Çocuklar çiçektir, onları soldurmayalım!..."